
Gondolatok az elévülés – visszaható hatály kérdéseiről

Nagy Zoltán András*

Az elévülés¹ története kapcsán, gondolatai írásba foglalásakor 25 éves Cesare Beccaria véleményét citáljuk, aki szerint „a súlyos gonosztettek, melyek az emberek emlékezetében sokáig élnek, ha bebizonyítvák, nem érdemelnek elévülést a szökésben levő tettes javára, de a nyilvánossá sem lett apróbb bűncselekményeknél az elévülés szüntesse meg a polgár sorsának bizonytalanságát [...]”²

1. Elévülés – visszaható hatály alkalmazása, a politika eszköze

Az elévülés kérdése élesen jelentkezett a XX. század világégései, vérvizatai, forradalmi (ellenforradalmi) közepette. Tételünk, hogy politikailag kényes ügyekben (akár történészek, akár személyek esetében) a felelősségre vonás, az elévülés, a visszaható hatály kezelése a napi politikai érdekek által nemcsak befolyásolt, hanem determinált.

A nürnbergi-perben (1945. november – 1946. október), a japán háborús bűncselekmények – ismertebb nevén a Hideki Todzsó – perben (1946. május – 1948. november) visszahatójú hatályú törvénykezés történt, a bűncselekmények meghatározása az utóbb tényállásszerűvé tett magatartások megvalósulása után történt és másik fontos célja volt, ezzel felülírva az esetleges elévülés alkalmazásának lehetőségét.

A magyarországi népbírói perekben (1945–1949), pedig már a bírósági eljárás megindulása előtt 1945-ben írásba foglalták, azokat a háborús és népellenes bűncselekményeket, amelyeket már 1939-től büntetendőnek tekintettek. Sőt a 81/1945. sz. ME rendelet (továbbiakban: Nbr.) február 5-i kihirdetése előtt, február 3-án már tárgyalt és ítéletet hozott a bíróság, és február

* Tanszékvezető egyetemi docens, Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar, Kiberbűnözés Elleni Tanszék; egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Büntetőjogi Tanszék

¹ Az elévülés intézményét, mint büntetethőséget megszüntető okot (korábbi terminológiával: bűnvádi eljárás megindítását kizáró okot) vizsgáljuk jelen tanulmányunkban.

² BECCARIA Cesare: *Büntett és büntetés*. Révai Leo Kiadása, Budapest, 1887. 40.

4-én már két személyt ki is végeztek.

Tovább igazolva a politikai érdekek mindent felülíró meghatározottságát hangsúlyozó tételünket, sem a II. világháború idején uralkodó japán Hirohito császárt, sem Horthy Miklóst nem vonták felelősségre, mindkettőjük „menekülését” az amerikaiak szorgalmazták. Talán semmi szerepük nem volt országuknak a II. világháborúba történő hadba lépésében? Például Pearl Harbour megtámadásáról nem tudott a japán császár? Például Horthy nem tudott Szovjetunió megtámadásáról, a holokausztról? Nem írtak alá egyetlen jogi dokumentumot ezekről?

Ugyanakkor Todzsó, Kiicsiro, Kuinaki volt japán miniszterelnököket, illetőleg Imrédyt, Bárdossyt, Sztójay volt magyar miniszterelnököket és az utolsó miniszterelnököt, Szálasit, továbbá több tábornokot, minisztert, az államigazgatásban vezető posztot betöltőket kivégeztek. Kontrasztként ki kell emelnünk azt a körülményt is, hogy Horthy Miklós a portugáliai Estoril, híres üdülőhely szomszédságában, egy villában (a ház ma óvodaként funkcionál) élt a homokos, pálmafás tengerpart, kaszinó közelében, miközben miniszterelnökei, miniszterei, tábornokai, hű „kiszolgálói” a siralomházban, nyirkos földön fekvé, étlen-szomjan, tisztálkodási, ruhacsere lehetősége nélkül várták a halált.

Hirohito japán császárt, mivel hatalomban maradhatott sem fosztották meg korábbi élete feltételeitől.

A háborús bűnösök „szelektív” felelősségre vonásának példája az is, hogy a II. világháború befejezését követően ezrével érkeztek az Egyesült Államokba magasrangú náci katonák, kémek, más ügynökök, tudósok, technikusok, specialisták sokszor kormányzati segítséggel, majd fontos beosztást kaptak.³ Többek között 1800 tudóst, technikust és családtagjaikat „hozták át” a nyugati világba.⁴ Az egyik német csodafegyver V-2 rakétán dolgozott W. von Braun és csapata, akik együtt léptek az amerikaiak szolgálatába. Von Braun egy évtizeden át a NASA igazgatója is volt (1960-70), sőt a Holdra szállást célzó Apolló-program egyik vezetőjeként dolgozott. Említhetnénk, hogy az első szovjet szputnyik megalkotásában az orosz mérnökök mellett a szintén V2 fejlesztésében résztvevő Herman Oberth dolgozott.

A *magyarországi népbírószági perekben* az 1945. évi VII. törvény a népbíráskodás tárgyában kibocsátott kormányrendeleteket emelte törvényerőre. E jogszabály rendelkezése – többek között – visszaható hatállyal állapította meg, hogy mely cselekmények minősülnek már 1939-től háborús és népellenes bűncselekményeknek.

11. § „Háborús bűnös az:

1. aki az 1939. évi háborúnak Magyarországra való kiterjedését, vagy Magyarországnak a háborúba mind fokozottabb mértékben történt belesodródását vezető állásban kifejtett tevékenységével vagy magatartásával elősegítette, vagy azt megakadályozni nem törekedett, bár erre vezető közhivatali állásánál,

³ LICHTBLAU, Eric: *The Nazis Next Door: How America Became a Safe Haven for Hitler's Men*. Houghton Mifflin Harcourt, Boston – New York, 2014. 2.

⁴ https://mult-kor.hu/20130604_vilaghaborus_amerikai_hajsz_a_nemet_tudosok_utan?pIdx=2 [2019.05.15.]

politikai, közgazdasági, közéleti szerepénél fogva módja lett volna, 2. aki, mint a kormány, országgyűlés tagja, vagy mint vezető állást betöltő közalkalmazott, kezdeményezője, vagy, bár a következményeket előre láthatta, részese volt olyan határozat hozatalának, amely a magyar népet az 1939. évben kitört világháborúba sodorta ...”

A magyar Alkotmánybíróság (továbbiakban: AB) a 2/1994. (I. 14.) sz. határozatában a háborús bűncselekményekre vonatkozó rendelkezéseket – két eset kivételével – alkotmányellenesnek minősítette a 11/1992. AB határozatban kifejtettek alapján, mivel a „jogbiztonság – az AB értelmezésében – az államtól és elsősorban a jogalkotótól azt várja el, hogy a jog egésze, egyes részterületei és egyes szabályai is világosak, egyértelműek, hatásukat tekintve kiszámíthatók és a norma címzettjei számára a büntetőjogban is előre láthatóak legyenek” (IV. 1. p.). Továbbá a büntetendővé nyilvánított magatartás formai alkotmányossági követelményeit az AB a 30/1992. (V. 26.) határozatban a következőképpen fogalmazta meg: „az alkotmányos büntetőjog követelményei szerint a büntetőjogi szankció kilátásba helyezésével tilalmazott magatartást leíró diszpozíciónak határozottnak, körülhatároltnak, világosan megfogalmazottnak kell lennie.

A már említett két rendelkezés hatályban tartásának indoka az, hogy a nemzetközi büntetőjogban is kriminalizált magatartásokat tartalmaznak:

Nbr. 11. § 5. pont: „aki a megszállott területek lakosságával vagy a hadifoglyokkal való bánás tekintetében a háborúra vonatkozó nemzetközi jogszabályokat súlyosan megsértette, vagy a visszacsatolt területek lakosságával a reá bízott hatalommal visszaélve kegyetlenkedett, vagy aki általában felbujtója, tettese vagy részese volt emberek törvénytelen kivégzésének vagy megkínzásának.”

13. § 2. pont: „Aki valamilyen katonai jellegű alakulatnak személy vagy vagyontárgy ellen elkövetett erőszakos cselekményhez segítséget nyújtott.”

Az Nbr. népellenes bűncselekményeket is meghatározott. Látható a visszaható hatály megjelenése.

„Népellenes bűntettben bűnös:

15. §

2. aki az 1939. évi szeptember hó 1. napját követő időben közhivatali ténykedése során a nép egyes rétegei ellen irányuló törvények és rendeletek végrehajtásában a számára előírt ténykedést túlhaladva, olyan tevékenységet fejtett ki, amely a személyes szabadságot vagy a testi épséget veszélyeztette vagy sértette, vagy egyes személyek vagyoni romlását elősegítette,

3. az a joghatósággal bíró közalkalmazott, aki következetesen népellenes, fasisztabarát hivatali működést fejtett ki, ...”

„Nehezen konkretizálható” tényállásokat látunk. Az AB döntése a határozat megszületése évében a népellenes bűntettek elévülését konstataálta.

A népbírói perek után bő négy évtizeddel a *rendszer váltás idején* 1991 novemberében két országgyűlési képviselő törvényjavaslatot terjesztett elő. Az ún. Zétényi–Takács-féle törvényjavaslat célja az volt, hogy lehetőséget nyújtson olyan súlyos, emberöléssel járó cselekmények vagy a hazaárulás utólagos üldözésére és megtorlására, amelyeket az elkövetés idején – a törvényszöveg szerint 1944. december 21-e és 1990. május 2-a között – az uralmon lévő politikai rendszer csak

azért nem torolt meg, mert azokat maga kezdeményezte, illetve hajtatta végre. A törvényt az Országgyűlés 1991. november 4-én elfogadta, de Göncz Árpád köztársasági elnök nem írta alá, hanem előzetes normakontrollra megküldte az AB-nak.

A törvényjavaslatot – és ennek több mint szimbolikus jelentősége van – ugyanis nem az MDF által vezetett, és az SZDSZ⁵ által – a paktum alapján – a fontosabb kérdésekben támogatott kormány nyújtotta be, hanem egyéni képviselői indítvány formájában került az Országgyűlés elé. Ez egy világos üzenet volt, jelezte e mögött nincs kormányzati akarat. Titokban lehettek (voltak?) egyeztetések, paktumok titkos megállapodások hazai és külföldi szereplőkkel, amelyekről nem tudunk, ám következményeit látni véljük (a szocialista korszakban felhalmozódott pénzügyi adósság vállalása, a jogfolytonosság a kádári „puha” diktatúrával, a felelősségre vonások elmaradása, a szélsőjobb kemény tiltása, az 1956-os forradalom jobboldali narratívájának elfojtása, a kormány és jobboldali emigráns szervezetek kapcsolattartásának tilalma, az antiszemitizmus határozott üldözése, a túl gyors gazdasági privatizáció, a hattárrevízió felvetésének tilalma, az ellenzéknek mindig hangot adó Szabad Európa Rádió frekvenciához jutásának megakadályozása, frekvencia moratórium idején a tilalom ellenére csak két rádióadó kapott felmentést⁶ stb.).

A felemás, kaotikus rendszerváltásról a válaszok – természetesen (?) – rejtve maradtak, és maradnak minden bizonnyal sokáig, netán örökre. Nem elégséges az a válasz, hogy Magyarországon, más volt szocialista országokkal szemben békés átmenet történt.

Visszatérve a képviselői törvényjavaslatra. Az 11/1992 (III.5.) AB határozat nyilvánított alkotmányossági véleményt a jogszabályjavaslatról. Az AB a jogbiztonság követelményének megsértésének minősítette a törvényjavaslatot és alkotmányellenesnek nyilvánította:

Az AB dogmatikus, egyben a pozitív jogot előtérbe toló replikája tiszta és világos volt. Ám vajon, miért nem hivatkozott senki sem (sem politikus, sem jogtudós fontos fórumokon, médiában) Gustav Radbruch (1878-1949) 1946-ban felvetett gondolataira, azaz a pozitív jogot jogtalannak kell tekinteni, ha a törvény és igazságosság közötti ellentmondás elviselhetetlen mértékét ölt. Akkor elviselhetetlen ez a mérték, ha nincs törekvés az igazságosságra, ha az igazságosságot tudatosan megtagadták.⁷ Ezt nevezzük ún. radbruchi-formulának. Miért nem vette figyelembe a törvényjavaslat indokolását? *„Ezen alapelv (radbruchi formula) alapján ítélték el a Büntető Törvénykönyv szerint a koncentrációs táborok poroszloít és gyilkosait.”⁸*

Rezignáltan állapítja meg Nagy Ferenc, hogy „[...] ez a formula hazánkban – egyébként is nálunk szűk szakmai körben ismert, tárgyalt, vagy elismert – a

⁵ Elsősorban fiatalabb olvasóknak: Magyar Demokrata Fórum (jellemzően népies), Szabad Demokraták Szövetsége (jellemzően urbánus) – rendszerváltó pártok voltak, azóta a politika örvényében elsüllyedtek.

⁶ Juventus Rádió és a Radio Bridge kapott frekvenciát, a Radio Bridge a híreket és éjszakai műsorát az amerikai katonai rádiótól, az AFM-től vette át.

⁷ RADBRUCH, Gustav: Gesetzliches Unrecht und übergesetzliches Recht, *SJZ*, 1946. 105.

⁸ www.parlament.hu/naplo34/254/2540218.html [2019.05.15.]

büntetőjog fejlődésére érdemi hatással nem volt.⁹

Az AB akkori, mára hatályon kívül helyezett határozata több aggályt felvet, amik függőben maradtak, maradnak.

- Szakmai elemzésnél mondatokat kiemelni nem mindig szerencsés vagy korrekt, de egyes kitételekre muszáj utalni. A „tárgyi és formális elvekre támaszkodó jogbiztonság előbbre való” – megállapítást két szempontból is aggályosnak véljük. Egyfelől az AB elvekről szól és mégis a diktatúra törvénykönyvének rendelkezéseit veszi alapul (elévülési idők, nyugvás, félbeszakadás szabályai stb.), másfelől elveket említ, és írott jogszabályokra hivatkozik.

- Az akkori Alkotmány 57. § (4) bekezdése szerint „senkit nem lehet bűnösnek nyilvánítani és büntetéssel sújtani olyan cselekmény miatt, amely az elkövetés idején a magyar jog szerint nem bűncselekmény.” Az elévülésre való hivatkozást összekötni a nullum crimen, nulla poena sine lege elvével, ahogy tette az AB szakmailag nem megalapozott. A diszpozíciószerű cselekmény és a bűncselekmény nem szinonim fogalmak, az AB e két fogalmat azonosítja. Bűncselekmény akkor jön létre, ha egy adott cselekmény úgy valósítja meg a Btk. Különös részében írott rendelkezést, mint diszpozíciót, ha megfelel az Általános részben szabályozott további körülményeknek. Büntethetőséget kizáró okok esetében nem jön létre bűncselekmény, azaz e körülmények a nullum crimen elvén belül helyezkedik el. Ám a büntethetőséget megszüntető okok kívül helyezkednek a nullum crimen elvén, hiszen e körülmények a crimen létrejötte után keletkeznek.¹⁰

- A határozatnak az a kitétele, hogy „jogállamot nem lehet jogállammal ellentétben megvalósítani” azt a véleményt veti fel, hogy az igazságosság és az erkölcsi indokoltóság kívül esik az alkotmányosság fogalomrendszerén, hiszen a jogalap alkotmányossága ezen értékekkel szemben nyer megemlítést.¹¹

- A bűncselekmények üldözésének politikai okból történő elmulasztása kapcsán az igazságszolgáltatás kötelességének nem teljesítése az elévülési időbe nem számítandó be. Az elévülés sine qua nonja a jogrend szabályszerű működése.¹²

A 2011-ben hatályba lépett Alaptörvény gyökeres fordulatot hozott. Egyfelől az Alaptörvény a 11/1992. (III.5.) sz. AB határozatot, akár az addig megszületett más AB határozatot is hatályon kívül helyezte, annak joghatása érintetlenül hagyásával (Záró és vegyes rendelkezések 5. pont).¹³

Másfelől az Alaptörvény a kommunista diktatúra felelősségéről szóló fejezetében megállapítja, hogy a pártállam érdekében vagy egyetértésével a kommunista diktatúrában Magyarország ellen vagy személyek ellen elkövetett súlyos bűncselekmények nem évülnek el (6. pont). Továbbá az előző pontban említett

⁹ WIENER A. Imre: *Elméleti alapok a Büntetőtörvény Általános Része kodifikálásához*. MTA Jogtudományi Intézete, Budapest, 2006. 44.

¹⁰ FÖLDVÁRI József: A büntetőjogi felelősség a kommunista diktatúra időszakában elkövetett bűncselekményekért. *Veröffentlichungen der Rechts- und Wirtschaftswissenschaftlichen Fakultät der Universität Bayreuth*, 1. kötet, 1993. 25–33.

¹¹ ZÉTÉNYI Zsolt: Néhány őszinte szó az igazságtételről, avagy megtettünk-e mindent, ami tőlünk tellett? *Hitel*, 2017/12. 36–65.

¹² KAHLER Frigyes: *Joghalál Magyarországon 1945-1989*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1993. 65.

¹³ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1100425.ATV> [2019.05.15.]

bűncselekmények, amelyeket 1990. május 1-ig követtek el az Alaptörvény hatálybalépésének napjától számított időtartam elteltével évül el, feltéve, hogy a bűncselekmény elkövetésének időpontjában hatályos büntetőtörvény szerint az elévülés 1990. május 2-a és 2011. december 31-e között történt volna meg, és az elkövetőt a bűncselekmény miatt nem üldözték. (7. pont).

Az Alaptörvény expressis verbis kinyilvánítja, ha az elkövetett bűncselekményt nem üldözték, akkor az elévülése sem kezdődhet el. Az üldözés hiányának okát nem határozza meg. Az 1990 előtti bűncselekményeket jellemzően politikai okból nem üldözték, sőt kitüntetésekkel, előléptetésekkel, jól fizető állásokkal jutalmazta az e bűncselekmények elkövetőit.

2. A visszaható hatály a magyar büntető törvénykönyvekben

A visszaható hatály, mint jogbiztonságot érintő kérdés – ahogy az előzőekben láttuk a politikai érdekek kivételével – tilalmazott a büntetőjogban.

A Csemegi-kódex, bár a vádlottak iránti humánus szempontból, mondhatnók jószándékkal, de a jogalkalmazó dolgát kissé megnehezítve fogalmazta meg az időbeli hatály kapcsán a visszaható erő törvényi feltételeit:

„Ha a cselekmény elkövetésétől, az ítélelhozásig terjedő időközben, egymástól különböző törvények, gyakorlat vagy szabályok léptek hatályba: ezek közül a legenyhébb intézkedés alkalmazandó.”(1878:V. tc. 2. §)

A bírónak egyszerre kellett tehát figyelni az elkövetéskor, az elbíráláskor és a két időpont között hatályban volt törvényre és az adott bűncselekmény megítélésére vonatkozó bírói gyakorlatra. Nyilván a joggyakorlat áttekintése, értelmezése egy-egy adott ügyben nem volt egyszerű feladat.

Az 1950. évi II. törvényben (továbbiakban: Btá.) már egyszerűsödött a visszaható erő megfogalmazása, mert akként fogalmazott, hogy az elbíráláskor hatályban levő törvényt kell alkalmazni, kivéve *„a) az újabb törvény szerint a cselekmény már egyáltalán nem büntetendő, vagy enyhébben büntetendő, mint a korábbi törvény szerint vagy b) az újabb törvény kifejezetten kimondja, hogy hatálya a hatálybalépése előtt elkövetett cselekményre is kiterjed.”* (Btá. 2. § (2) bekezdése).

Napjainkban a magyar AB 3060/2017. (III. 31.) sz. határozatában leszögezi, hogy az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésében foglalt jogállamiság klauzulából és a T) cikk (1) bekezdéséből olvasható ki a jogbiztonság követelménye. Ez utóbbiból vezethető le a visszaható hatályú jogalkotás tilalma is, amely egyben a rendszerváltozást követő jogalkotási törvények állandó sarokköve is.

A büntetőjogban a nullum crimen sine lege elve keretében értelmezhető a visszaható hatály. Ahogy a büntethetőséget megszüntető okok nem részei a crimennek, úgy a büntető törvénykönyv is a crimenen kívüli körülmények esetén engedi csak meg a visszaható erő alkalmazását. Így, az elbíráláskor hatályban levő törvényt kell alkalmazni, ha a cselekmény, már nem bűncselekmény vagy enyhébben bírálendő el. Másként fogalmazva csak a súlyosabb törvény visszaható

ereje tilalmazott.¹⁴

3. Az elévülés és a veszélyeztető tényállások

Az elévülés kezdőidőpontja a bűncselekmény jellegétől, stádiumaitól függ. Befejezett bűncselekmény esetében az elévülés akkor kezdődik, amikor a törvényi tényállás megvalósult (Btk. 27. § a) pont). A magatartási (immateriális) bűncselekmény esetében az elkövetési magatartás utolsó mozzanatától, az eredmény (materiális) bűncselekményeknél az eredmény bekövetkeztétől számíttódik az elévülés ideje.

Ha az elévülést a törvényi tényállás megvalósulásától, sőt az eredmény bekövetkezésétől definiáltuk, akkor vajon a büntetőjogi következmények másik típusánál, a veszélyeztető tényállásoknál a bűncselekmény a veszélyhelyzet bekövetkeztével évül el?

Éles a kérdés a foglalkozástól eltiltás bűncselekményében szabályozott veszélyhelyzet megítélésénél. A foglalkozási szabály megszegésével potenciálisan keletkezhető veszélyhelyzet, akár az elkövetési magatartás időpontjától az elévülési időn túl is létre jöhet. Lássunk erre egy példát:

A pécsi Magasház története pregnáns példa a veszélyhelyzet kései jelentkezésének: a pécsi Magasházat IMS-technológiával építették 1975-ben. (IMS, Institut za Ispitivanje Materijala, Anyagvizsgáló Intézet a régi Jugoszláviában). A technológiát a Balkánon sokszor előforduló földrengések miatt fejlesztették ki. Péccsett az eredeti technológián változtatva olyan anyaggal (PU-pasztával) töltötték ki a feszítőpásmák és a beton közötti réseket, amely idővel marni kezdte a fémét, és korróziót okozott a pásmákon. A házat tartó feszítőpásmák rozsdásodása miatt a lakóházat, ahol kb. 150 család lakott 1989 második felében életveszélyessé nyilvánították és a lakókat biztonságuk érdekében kiköltöztették. Európában kuriózumnak számító „látványosságot”, az akkori legnagyobb üresen álló házat 2016-ban bontották le.

Mivel a hatályos Btk. akként rendelkezik, hogy az elévülés kezdő napja befejezett bűncselekmény esetén az a nap, amikor a törvényi tényállás megvalósul, így dogmatikus szemlélettel, talán igazságérzetünkkel is adekvát válaszunk az lenne, hogy a bűncselekmény a veszélyhelyzet létrejöttével lesz befejezett bűncselekmény, az elévülés ettől az időponttól számíttódik.

A praktikum azonban, mint jó néhány esetben megtöri a dogmatikát, hiszen elképzelhető az, hogy utólag nehezen bizonyítható lenne a foglalkozási szabály megszegése, figyelembe véve az akkor hatályban volt foglalkozási szabályokat, szabványokat, protokollokat, technikai–technológiai megoldások nyújtotta lehetőségeket. Kriminálpolitikai adalék lehet az is, ha az építetők, mérnökök vagy mások a felelősségük elhúzóadásának lehetőségével kalkulálva, a beruházásaikat, és egyéb ténykedésüket visszafognák. Bár a fenti példa mutatja a szabályok megsértése és a következmények időben később történő bekövetkeztének

¹⁴ FÖLDVÁRI: i.m. 28.

lehetőségét.

Zárjuk kérdéssel a fenti fejtegetést: Matriális bűncselekmények esetében mikor kezdődjön az elévülés?

- Az elkövetési magatartás kifejtése pillanatában, független, attól milyen következményt értékelt a törvényhozó?
- Veszélyeztető tényállásokban a veszélyhelyzet létrejöttkor? Akkor is, ha az elkövetési magatartás már elévült?
- Eredmény megvalósulása (akár egy veszélyeztető tényállás minősített esetében) az eredmény bekövetkezte pillanatától?

A jó emléké Csemegi-kódexben „az elévülés kezdetét veszi [...] bevégezett büntette vagy vétségre nézve a véghezvitel napjával.” (107. § 1. pont).

Finkey Ferenc magyarázatával; „nem az eredmény beálltanak, hanem a tevékenység (az utolsó elkövetési cselekvés) véghezvitelének a napja az elévülés kezdő napja.”¹⁵

Ugyanakkor – nem az elévülés szabályozása miatt – rossz emléké Btá. idevonatkozó rendelkezéseiben érezve a dilemmát, nem oldották meg.

„Az elévülés határideje kezdetét veszi:

a) befejezett büntett esetében azon a napon, amelyen az elkövetőnek a büntett tényállásához tartozó tevékenysége véget ért, ha azonban az eredmény nem ugyanakkor, hanem később következett be, az eredmény bekövetkezésének napján. ...” (26. § a) pont)

De lege ferenda – érdemes lenne rögzíteni azt, hogy matriális bűncselekmények esetében is az elkövetési magatartás az elévülés kezdő időpontja.

4. Elévülés a sajtóban történt tartalomközlés esetében

Az 1848. évi XVIII. tc-ben (Sajtótörvényben) a sajtó útján megvalósuló bűncselekmények esetében sajátos regulákat fedezhetünk fel: „Minden olyan sajtóvétség, mely ellen hivatalból megtorlásnak van helye, hat hónap múlva, amely ellen pedig csak magánkereset indítható, két év múlva idősül el.”

Az általános szabályokhoz képest rövidebb elévülési időt azzal magyarázták eleink, hogy „a sajtóvétség rendszerint elkövetési idején rázza fel a közvéleményt. Másfelől a sajtószabadság érdeke is azt kívánja, hogy a sajtóvétség üldözése ne legyen sokáig függőben”¹⁶

A print média mellett a digitális tartalomközlés területén viszont alapvető eltéréseket figyelhetünk meg. Az Internetre feltöltött tiltott tartalmak társadalomra veszélyessége (jóval?) nagyobb, mint a valós térben történt tartalomközlés. Egyfelől a tartalmak beláthatatlan ideig elérhetők, visszakereshetők, újból feltölthetők, vagy épp azok nemtelen célokra használhatók, másfelől egy – egy Internetre feltöltött tartalom megszámlálhatatlan felhasználóhoz juthat el, földrajzi

¹⁵ FINKEY Ferenc(z): *A magyar büntetőjog tankönyve*. Grill Károly Könyv kiadó vállalata, Budapest, 1914. 553.

¹⁶ FAYER László: *A magyar büntetőjog kézikönyve I.* Franklin-Társulat Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, Budapest, 1895. 420.

határok nélkül. Ezzel szemben a print termékek terjesztése korlátozott, jelenlétük behatárolt.

Az Internet web-helyein (akár valamilyen szolgáltató, akár saját oldalán), a különböző közösségi oldalakon, az elektronikus hirdetőtáblákon (bulletin boards), a hírcsoportokban (news-groupok), tartalomszolgáltatók tárhelyein, chat-oldalakon, az FTP-, a goopher-, a telnet-hálózatokon, az intra-, és az extraneten tehetők közzé tilalmazott tartalmak, szövegben, képből, valamint ezekhez csatol audio-, vagy videofájlból.

A különféle közlések között szélsőséges politikai (tév-) eszmék, gyűlöletet szító, erotikus és pornográf, megtévesztő hirdetéseket, kábítószer-, doppingyszer fogyasztást népszerűsítő tartalmakat is fellelhetünk.

A hálózatokon azok a tradicionális bűncselekmények jönnek szóba, amelyek részben, vagy egészben a verbális közlésen alapulnak, mivel a közlés, írásban, álló-, vagy mozgóképi megjelenítéssel megvalósítható.

Ami egyszer felkerült az Internetre, az örökre ott is marad – szoktuk sommásan, egyben figyelmeztetésként mondani. Az egyszer feltöltött információt bármilyen gyorsan törölni kívánjuk, bárki letöltheti addig, a szolgáltatók szerverein az információ feltöltés helyére mutató linkek már tárolva lettek, aminek segítségével visszakereshetővé válik. Az így visszakeresett információ újból feltölthető egy másik személy által, felhasználható az adott személlyel szemben zsarolás céljára, manipulálható és más nemtelen célokra is alkalmas.

A tartalomközlések azzal, hogy másolhatók, tovább küldhetők, tárhelyeken tárolhatók, onnan visszakereshetők, újból és újból megjeleníthetők – ha csak a tartalom előállítás helyén, mint egyetlen példányát nem törölték – gyakorlatilag az idők végtelenségéig elérhetők.

Ezzel kapcsolatban az elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tétele (Btk. 77. §), mint intézkedés – reális szemlélettel – illúzió. Az intézkedés léte a bűnelkövetőket is arra ösztönzi, hogy az általuk előállított tartalomról másolatot készítsenek és azt minél több adathordozón (pl. megtörtént jogesetben; cserépben virágok közé rejtett pendrive-on), tárhelyen, más felhasználónál tárolják. Valamennyi adathordozón, a közölt tartalmat lemásoló valamennyi felhasználónál, a tárhelyszolgáltatók (ideértve a felhőszolgáltatókat is) tárhelyein történő törlés – finoman szólva – kérdéses. Nem szólva arról, hogy a törölt állományok akár helyre is állíthatók. Egyes esetekben lehet csak alkalmazható szankció.

Visszatérve az elévülés kérdésére; az első feltöltés elévülése után az ismételt feltöltés elévülése attól az időponttól releváns, amikor az inkriminált tartalom újból megjelent az Interneten. Megállapíthatjuk, hogy minden feltöltő a saját tartalomközléséért, így a más felhasználó által közölt tartalom átvételével történő feltöltésért is felel.

A helyzet azért pikáns, mert az eredeti tartalmat előállító és feltöltő közlése elévülésével nem büntethető, ám az ő célja, egyben cselekménye társadalomra veszélyessége az ő büntethetősége megszűntével is jelen van és hat. Ugyanez vonatkozik arra az esetre, amikor az eredeti feltöltés elévülési idejének egyrésze már eltelt és egy másik felhasználó ismételtelen megjeleníti az inkriminált tartalmat.

A tiltott tartalom tehát annyiszor évül el, ahány időpontban, akár a tartalmat először feltöltő, akár más felhasználó által történt a feltöltés az Internetre.

Megállapíthatjuk, hogy az Internet – bárki által elérhető – részén megjelenített tartalomközlések akár évtizedekig ismételten, bármikor fel-felbukkanhatnak.

Visszatérve az „Internet nem felejt” felmondatra, ha a tartalmak beláthatatlan ideig elérhetők, akkor az elévülés intézményének azon indokai, amely szerint az emberi emlékezet elenyészik, bizonyítékok eltűnhetnek stb., érvként már nem igazán állják meg helyüket. Ha az Interneten a tartalmak, szöveges dokumentum, kép-, videófájlok formájában elérhetők, ugyanakkor a különböző szervezetek (hivatalok, minisztériumok, NAV, bíróságok, ügyészségek, rendőrség stb.) szervereire feltöltött nyilvántartások, akták, lebonyolított pénzügyi tranzakciók, adóbevallások és más dokumentumok szintén elérhetők, törlésük esetén – a törlés profizmusától függően – helyreállíthatók vagy más adatállományból (szerverekről) beszerezhetők, akkor az elévülés szabályai – de lege ferenda – átgondolandók, meghosszabbíthatók azon „gonosztettek” esetében, amelyek „az emberek emlékeztében sokáig élnek” (Beccaria).

Így – de lege ferenda – javasolható, hogy súlyos vagyoni, gazdasági és más bűncselekmények esetében az elévülési idő kétszeresére növelése, in concreto a büntetési tétel felső határának megduplázása.

5. Fiatalkorúak bűncselekményeinek eltérő elévülésének lehetőségéről

Az alcím furcsának hangzik. Ám a magyar büntetőjog történetében a felnőttkorúak és a fiatalkorúak bűncselekményeinek eltérő elévülési idejének számítása ismert volt.

A fiatalkorúak bíróságáról szóló 1913:VII. tc.(továbbiakban FB.) a 12-15 év alatti személyek és a vétséget elkövető bármely fiatalkorú számára jelentett kedvező elévülési időt.

„Fiatalkorúval szemben az elévülés az eljárás megindítását, ha a cselekmény a törvényben megállapított minősítése szerint bűntett, öt év elteltével, és ha a fiatalkorú a cselekmény elkövetésekor tizenötödik évét betöltötte s cselekményére öt éven felüli szabadságvesztésbüntetés van megállapítva, tíz év elteltével, ha a cselekmény vétség, három év elteltével zárja ki. A sajtójogi elévülés ideje érintetlenül marad.

Ha a fiatalkorú a cselekmény elkövetésekor tizenötödik évét betöltötte és cselekményére a törvény halálbüntetést vagy életfogytig tartó fegyházbüntetést állapít meg, az elévülés ideje tizenöt év.”(FB. 71. §)

Összegezve: a fiatalkorúak bűncselekményeire vonatkozó elévülési idők az alábbiak:

- kihágás esetén 6 hónap,
- vétség esetén 3 év,
- bűntett esetében 12 – 15 év korosztály esetében 3 év,
- bűntett esetében, ha a 15. életévet betöltötte 5, 10 illetőleg 15 év.

Ez a rendelkezés az 1950. II. törvény hatályba lépéséig fennmaradt. A fiatalkorúakra vonatkozó kedvezőbb szabályok fenntartására nem volt szükség, mivel a Btá. elévülési idő számítása általánosan kedvezőbbé vált:

„Az elévülés megszünteti az elkövető büntethetőségét:

a) halállal, életfogytig tartó, vagy tíz évet meghaladó börtönnel büntetendő bűntett esetében tizenöt év elteltével,

b) egyéb bűntett esetében az arra megállapított szabadságvesztés-büntetés a legmagasabb tartamának megfelelő idő, de legalább három év elteltével.” (Btá. 25. §)

Mivel a jelen hatályos Btk.-ban a legrövidebb elévülési idő 5 év, – de lege ferenda – figyelemmel a fiatalkorúak szabadságvesztés büntetés korosztályonként eltérő szabályozására, ugyanezt a különbségtételt tovább lehetne vinni az elévülési idő megállapítására is. Követve több mint egy évszázada született szabályozás gondolatát: a 12-14 évesek által elkövetett bűncselekmény, továbbá a 14-18 évesek által elkövetett vétség esetében és a 14-16 évesek által elkövetett 5 évnél enyhébben büntetendő bűntett esetében 3 év az elévülési idő.
